

**MAXTUMQULI IJODIYOTI VA ULARNING
NASHRI XUSUSIDA**

Saparova Gulshad

QQDU Chet tillari kafedrası

assistent o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada turkman xalqining buyuk shoiri Maxtumquli ijod yo'li, uning ijodiyoti tadqiqi, she'rlarining g'oyaviy mavzusi, she'rlarida ilgari surilgan fikrlar, uning axloqiy qarashlari va ma'rifatparvarlik g'oyalarini tashuvchi she'rlari tahlilga tortilgan.*

Kalit so'zlar: *She'ryat, g'oya, axloq, an'ana, badiiy tarjima, mahorat.*

Bugun jahonda tavalludining 300 yilligi keng nishonlanayotgan buyuk turkman shoiri va mutafakkiri, turkman adabiy tilining asoschisi Maxtumquli Firog'iy o'zining o'lmas ijodi bilan xalq xotirasida mangu qoldi. Uning nomi ijodi jahon adabiyotining oltin fondini tashkil etuvchi Firdavsiy va Rudakiy, Navoiy va Nizomiy, Dante va Shekspir, Rustaveli va Pushkin kabi o'tmishning buyuk mutafakkirlari qatoridan munosib o'rin egalladi. O'z vaqtida Maxtumquli she'riyati turkman adabiyoti tarixida yangi, yorqin va ta'sirli sahifa ochdi va turkman klassik shoirlari – Kemine, Mollanepes, Seydi va Zelilining keyingi ajoyib galaktikasi uchun hayotbaxsh ilhom manbai bo'ldi. Shoir o'z davri ilg'or tafakkurining eng yaxshi orzu-umidlarini, xalqning fikr va intilishlarini ifodalay olgan. U xalq amaliy san'atining barcha rang-barangligini, boyligini o'zining she'riy olamiga singdira oldi, uni kengaytirdi, to'ldirdi, ko'plab yangi va o'ziga xos narsalarni kiritdi. Shoir she'riyati zamonning og'ir sinovidan o'tib, o'zining sehrli va maftunkor sofligi, teran o'y va tuyg'ulari bilan hayratlanarliligi bilan bugungi kungacha saqlanib qolgan. Afsuski, shoirning ko'p qo'lyozmalari uning hayotligida yo'qolib ketgan, Uning lirikasi xalq baxshilarining og'zaki tarjimasida bo'lgan, ularning repertuarlari avlodan-avlodga o'tib kelgan. Mutaxassislar va adabiyotshunos olimlar tomonidan Maxtumqulining hayoti haqidagi ma'lumotlar asosan uning she'rlari, xalq ertaklari va rivoyatlarida qayta tiklangan. Bunga shoirning bizgacha yetib kelgan asarlarining vaqt o'tishi bilan butun dunyo bosmaxonalari va nashriyotlarida chop etilgani katta yordam berdi. Shoir she'rlarining birinchi nashriyotchilaridan biri tadqiqotchi, olim va yozuvchi Aleksandr Xodzko-Boreyko hisoblanadi. 1842 yilda Londonda Maxtumqulining uchta she'rini nashr ettiradi. Aynan shu paytdan boshlab Maxtumquli lirikasining to'xtovsiz kitob yo'li boshlanib, umumjahon kitob nashriyot tarixida mustaqil, o'ziga xos tarmoqni tashkil etadi. Buning ortidan venger olimi A.Vamberi, rus olimlari F.Bakulin, I.Berezinlar turkman shoirining asarlarini nashr etib, ilmiy ishlarida o'rgandilar. Biroq Sharqning buyuk shoirining chinakam ijodiy faoliyati XX asr boshlarida, ya'ni uning asarlari to'plamlari nashr etilgandan keyingina ommaviy

o'quvchi ixtiyorida bo'la boshladi. Buni birinchi bo'lib mashhur sharqshunos olim N. Ostroumov 1907 yilda Maxtumquli she'rlar turkumini (to'plamini) nashr ettirdi. Aynan shu paytdan boshlab shoirning she'rlari dunyoning turli nashriyotlarida nashr etila boshlandi. O'zbekistonda shoir yubileyini keng miqyosda yuqori saviyada o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilinayotgani biz, bugungi o'quvchilari, tadqiqotchilari va ixlosmandlari uchun ravshan va quvonarli holatdir. 1911-yilda aynan Toshkentda G'.Orifjonovning shaxsiy bosmaxonasida she'rlar bosilib, adib asarlarining ilk to'plamlaridan biri "O'ttiz ikki urug' va Maxtumquli haqida hikoyalar" nashr etilgan edi. Maxtumqulining haqiqatda o'zbek xalqining sevimli shoiriga aylangani chinakam quvonarlidir. Oradan roppa-rosa bir yil o'tgach, Maxtumquli she'rlarining navbatdagi nashriyotchisi uning hamyurti, turkman pedagogi A.Niyoziy bo'lib, shoirning she'rlari to'plamini A.Amonovning Astraxan shaxsiy bosmaxonasida nashr ettirdi. Buyuk shoir ijodi olimlari va tadqiqotchilarining fikricha, inqilobdan oldingi davr shoirining Maxtumqulining ikki yuzga yaqin she'rlari o'rin olgan ilk nashrlaridan biri 1914-yilda Buxoroda nashr etilgan "Divon Maxtumquli" to'plamidir. Umuman, O'rta Osiyoda kitob bosishning keng tarqalishi va mahalliy xususiy toshbosmalarning paydo bo'lishi turkman mualliflari asarlarini nashr etishda yangi sahifa ochdi. Bunga 19-asrning 80-yillarida Turkmanistonning o'zida kitob nashrining paydo bo'lishi katta yordam berdi. O'sha davrda O'rta Osiyoning Xiva, Toshkent, Samarqand, Buxoro kabi yirik shaharlaridan farqli o'laroq, Ashxobodda (o'sha paytdagi Asxobod) turkman va boshqa sharq tillarida ko'p kitob nashr etilmagan. Ilk turkman kitob nashriyoti va kitob sotuvchilari Mirzohid Mirsodiq o'g'li, Gurbanberdi Gurgenli va Abdurahmon Niyoziy o'z mablag'lari hisobidan dastlab turkman klassiklari asarlarini Toshkentda faol faoliyat yuritayotgan G'.Orifjonov bosmaxonasida (litografiya) chop etganlar. Masalan, alohida nashr sifatida nashr etilgan Magtimgulining "O'ttiz ikki urug' va Magtimguli haqida hikoyatlar" she'rlar kitobi bu yerda bir necha bor qayta nashr etilgan. Sanab o'tilgan faktlar shuni ko'rsatadiki, sovet tuzumidan oldingi davrda Magtimguliy asarlarining she'riy nashrlari juda mashhur bo'lib, uning asarlarining viloyat aholisi orasida keng tarqalishiga katta hissa qo'shgan. Lekin baribir shoir adabiy merosi bo'yicha jiddiy, ilmiy izlanishlar sho'rolar davrida olib borildi. Bu borada akademik A.Samoilovich birinchilardan bo'lib turkman adabiyotini, jumladan, Maxtumquli ijodini o'rganishga ulkan hissa qo'shdi. U keng qamrovli "Maxtumquli qo'shiqlari ko'rsatkichi"ni tuzgan, unga 190 dan ortiq qo'shiqlar kiritilgan.

Maxtumquli lirik va liro-epik dostonlar, g'azal va muxammaslar muallifidir. Bizgacha uning lirik, falsafiy, pand-nasihat xarakteridagi 10 ming misradan ortiq she'rlari yetib kelgan. Maxtumquli she'rlarida turkman xalqining hayoti, urf-odatlarini, o'z davrining muhim ijtimoi-ysiyosiy hodisalari, shoirning ichki kechinmalari teran ifoda etilgan. «Bo'lmasa», «Bilan», «Naylayin», «Bular», «Ketdi zamona» kabi badiiy jihatdan go'zal va g'oyaviy tomondan purma'no she'rlari asrlar osha o'z qimmatini yo'qoitmasdan xalqimiz mehr va muhabbatiga sazovor bo'lib mutolaa qilib kelinmoqda. Shoir o'z

asarlarining ko'pchiligida turkman urug'larini birlashishga, totuvlikka, totuvlik va hamjihatlikka chaqirgan. Ular o'rtasidagi nifoqlar va janjallarni tugatishga uringan, shu jihatdan aytishimiz mumkinki, shoir vatanparvarlik, insonparvarlik kuychisidir.

Maxtumqulining ishqiy mavzudagi she'rlari ham jozibadorligi, ohangdorligi, chuqur falsafiy mazmuni bilan o'ziga xoslik kasb etadi. Uning hayot va o'lim, inson va borliq, go'zal insoniy fazilatlar va odob-axloqqa oid she'rlarida islom dini hamda tasavvufiy karashlar ta'siri yaqqol seziladi .

Ko'p she'rlarida diniy, tasavvufiy mavzular, Qur'oni Karim oyatlari, hadislardan keltirilgan va shrlari mazmunida ularning mohiyatini anglaymiz. Shoir she'rlarida payg'ambarlar, Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy singari ulug' zotlarning ismlari qayta-qayta zikr etilgan. Shuningdek, Allohga munojot, payg'ambargaga salovot mazmuni Maxtumquli she'riyatining asosiy tamoyillaridan va g'oyalaridan biridir . «Sochdi Muhammad», «Yo Rasul» singari she'rlarida axloqiy g'oyalarni tarannum qilganligini yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Maxtumquli ijodida xalq og'zaki ijodining ta'siri juda kuchli. Shoir turkman xalqining maqollarini, xalq tiliga xos ayrim iboralarni adabiyotga olib kirishda katta xizmat qilgan. Shoirning purma'no misralari turkman millatining hikmatli so'zlari, aforizmlar qatoridan o'rin olgan. Maxtumquli ijodi Yevropa va rus sharqshunoslari, turkman va o'zbek olimlari tomonidan tadqiq etilganilgan, qiyosiy o'rganilgan. Xususan, Navoiy ijodining Maxtumquliga ta'siri va boshqa adabiy ta'sir masalalari tekshirilgan (S. Qoriev, «Navoiy va Maxtumquli», «Maxtumquli va Islom shoir», «Maxtumquli sherlari asosida yaratilgan o'zbek xalq qo'shiqlari» va b.). Maxtumquli she'riyati barcha turkiy millatlar, jumladan, o'zbeklarning ham ma'naviy mulkiga aylangan. Bir necha marta she'rlari o'zbek tiliga tarjima qilinib, nashr etilgan. Ko'plab she'rlari hofizlar tomonidan kuyga solib ijro etilgan. Uning she'rlari bir qancha tillarga tarjima qilingan. Jumladan o'zbek, qozoq, qirg'iz, ozarbayjon, turk tillariga va ingliz tiliga tarjimalari mavjud. Shoir va mutafakkir ijodiyotini o'rganish va o'lmas asarlarini nashrdan chiqarib kitobxonlar ommasiga taqdim qilish, uning asarlarining tarjimalarini ko'paytirish va jahonga targ'ib qilish, bugun kun adabiyotshunosligi va ilm-fani oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashirova A. Maxtumquli Firog'iy/ Maxtumquli Asarlar- Toshkent. 2013
2. Kurambayev K. Maxtumquli she'riyati O'zbekistonda.-Toshkent., 1984
3. Haqqulov I. She'riyat ruhiy munosabat. Toshkent., 1989.
4. Курамбаев К. Махтмқули-илҳом чашмаси. Тошкент., 2012